

סדר ברכת המזון

עֵשִׂיךְ

הַמַּעֲלֹת, בָּשׁוּב יְיָ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ
בְּחַלְמִים: אֲזִי וּמָלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ
רִנָּה, אֲזִי יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת
עִם אֱלֹהֵי: הַגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ, הָיִינוּ שְׂמִיחִים: שׁוּבָה יְיָ
אֶת שְׁבִיתֵנוּ בְּאַפִּיקִים בְּגִבָּה: הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה
יִקְצְרוּ: הַלֹּחֵךְ וְלֶךְ וּבִכָּה נִשָּׂא מִשָּׁךְ הַזֶּרַע, בֹּא יְבֵא בְרִנָּה,
נִשָּׂא אֱלֹמָתֵינוּ:

המזמון אומר: רבבותי נברך:

המסובים עונים: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

המזמון חוזר: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

המזמון אומר: בְּרָשׁוֹת מֶרְנֵן וּרְבֹתֵי נִבְרָךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ)
שְׂאֲכָלְנוּ מִשְׁלֹ:

המסובים עונים: בְּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכָלְנוּ מִשְׁלֹ
וּבְטוּבוֹ חִיֵּינוּ:

בְּרוּךְ

אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הֵנָּה אֶת
הָעוֹלָם כָּלּוּ, בְּטוּבוֹ בָּחֵן בְּחֶסֶד
וּבְרַחֲמִים, הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר,
כִּי לָעוֹלָם חֶסֶד. וּבְטוּבוֹ הַגְדוֹל תִּמְיֵד לֹא חֶסֶד לָנוּ וְאֵל
יְחֶסֶד לָנוּ מִזֶּן לָעוֹלָם וְעַד, בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגְדוֹל, כִּי הוּא
אֵל זֶן וּמִפְרָגֵם לְכָל וּמַטִּיב לְכָל וּמַכִּין מִזֶּן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו
אֲשֶׁר בָּרָא. בְּאִמּוֹר, פּוֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן.
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הֵנָּה אֶת הַכֹּל:

נֹדֶדָה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לָּאֲבוֹתֵינוּ
 אֶרֶץ חֲמֹדָה טוֹבָה וּרְחֻבָּהּ, וְעַל
 שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,
 וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבְדִּים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׂרָנוּ,
 וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים
 חַן וְחֶסֶד שֶׁהוֹנֵנֵתָנוּ, וְעַל אֲכִילַת מִזֵּן שֶׁאַתָּה זֶן וּמִפְרֵגֶם
 אוֹתָנוּ תָּמִיד, בְּכֹל יוֹם וּבְכֹל עֵת וּבְכֹל שָׁעָה:

בחנוכה ופורים אומרים:

עַל הַנָּסִים וְעַל הַפְּרָקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת.
 שְׁעִשִּׂיתָ לָּאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמְנָה הַזֶּה:

לחנוכה:

בַּיָּמִי מִתְּחִילָהוּ בֶן יוֹחָנָן כִּהֵּן גָּדוֹל חֲשׁוֹמָנָי וּבְנָיו כִּשְׁעֲמָדָה
 מַלְכוּת יוֹן הִרְשָׁעָה עַל עַמּוֹ. יִשְׂרָאֵל לֹהֶשְׁבִּיתִים תּוֹרַתְךָ
 וּלְהַעֲבִירִם מַחֲקֵי רָצוֹןךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עֲמַדְתָּ
 לָהֶם בַּעֲצָתָם רַבָּת אֶת רִיבָם דִּנְתָּ אֶת דִּינָם נִקְמָתָ אֶת נִקְמָתָם מִסֵּרְתָּ
 גְּבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים וּטְמָאִים בְּיַד טְהוֹרִים וְרָשָׁעִים בְּיַד
 צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תּוֹרַתְךָ וּלְךָ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ
 וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפְרָקָן כִּהְיוּ הֵיזֶה וְאַחֵר כֵּן בָּאוּ בְּגִיד
 לְדָבִיר בֵּיתְךָ וּפָנוּ אֶת הַיְכָלְךָ וְטָהְרוּ אֶת-מִקְדָּשְׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בַּחֲצֹרוֹת
 קִדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים:

בַּיָּמִי מְרַדְּכִי וְאַסְתֵּר בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה כִּשְׁעֲמַד עָלֵיהֶם הָמָן
 הִרְשָׁע בְּקֹשׁ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים
 מִנְּעֵר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר
 לְחֹדֶשׁ שְׁנִים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לְבוֹז וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים
 הִפְרַתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקַלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ וְהִשְׁבֹּתָ-לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְתָלוּ
 אוֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ:

ועל

הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך, יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד, בכתוב, ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. ברוך אתה יי, על הארץ ועל המזון:

רחם

נא יי אלהינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל ציון משכן כבודך, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. אלהינו, אבינו, רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו, והרוח לנו יי אלהינו מהרה מכל צרותינו. ונא אל תצריכנו יי אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם. כי אם לידך המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה, שלא גבוש ולא נבלם לעולם ועד:

בשבת מוספים:

רצה

והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח בו באהבה פמצות רצונך וברצונך הניח לנו יי אלהינו שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו והראנו יי אלהינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות:

בראש חודש ובמועדים מוספים:

אלהינו

ואלהי אבותינו יעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר וזכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון

כָּל עַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפָלִיטָה לְטוֹבָה לְחַן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ: רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה.
בַּפֶּסַח: חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. בַּשְּׁבֻעוֹת: חַג הַשְּׁבֻעוֹת הַזֶּה. בַּסּוּכּוֹת: חַג
הַסּוּכּוֹת הַזֶּה. בַּשְּׁמִינִי עֶצְרַת: שְׁמִינִי עֶצְרַת הַחַג הַזֶּה. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה:
הַזָּכָרוֹן הַזֶּה. זָכְרָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפְקָדָנוּ בּוֹ לְבִרְכָּה
וְהוֹשִׁיעֵנוּ בּוֹ לְחַיִּים טוֹבִים וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חֹסֵם וְחַנּוּן
וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מְלָךְ חַנּוּן וְרַחוּם
אַתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, בּוֹנֵה בִּרְחֻמֵּי
יְרוּשָׁלַיִם. אָמֵן:

דִּינֵי שִׁכְחָה:

שִׁכַּח לְזַמֵּר רֵצָה בִּשְׁבַת אוֹ יַעֲלֶה וַיִּבֹא בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וַיּוֹם טוֹב וַחֹל חֲמוּעַד וְנֹזֵכַר קוֹדֶם שֶׁאִמְרָה
הַשֵּׁם מִבְּרַכַת בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם אוֹמְרוֹ שֶׁם אֲבָל אִם אִמְרָה הַשֵּׁם אִם נֹזֵכַר קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל הַטוֹב
וְהַמְטִיב אוֹמְרָה:

בִּשְׁבַת אוֹמְרָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלָךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שְׁבֻתוֹת לְמִנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֻתָּה:

בִּיּוֹמֵי אוֹמְרָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלָךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה אֶת יוֹם חַג (פְּלוּגִי) הַזֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל
וְהַיּוֹמִים:

בִּיּוֹמֵי שִׁחַל בִּשְׁבַת:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלָךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שְׁבֻתוֹת לְמִנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית וְיָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַזָּכָרוֹן הַזֶּה: בְּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבֻתָּה וְיִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזָּכָרוֹן:

ברוך

אתה יי אלהינו מלך העולם, האל
אבינו, מלכנו, אדירנו, בוראנו,
גואלנו, יוצרנו, קדושנו קדוש
יעקב, רוענו רועה ישראל. המלך הטוב והמטיב לכל,
שבעל יום ויום הוא המטיב הוא מטיב לנו. הוא
גמלנו הוא גומלנו הוא וגמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים
ולרחות, הצלה והצלחה, ברכה וישועה, נחמה, פרנסה
וכלכלה, ורחמים וחיים ושלום וכל טוב, ומכל טוב לעולם
אל יחסרנו. אמן:

בראש חודש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל
לזכרון: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

בראש חודש שחל בשבת:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל
באהבה לאות ולברית וראשי חדשים לזכרון: ברוך אתה יי מקדש השבת
וישראל וראשי חדשים:

בראש השנה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן זמנים טובים לעמו ישראל את
יום הזכרון הזה: ברוך אתה יי מקדש ישראל ויום הזכרון:

בראש השנה שחל בשבת:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל
באהבה לאות ולברית וזמנים טובים לששון ולשמחה את יום חג (פלוני)
הזה: ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל והזמנים:

הַרְחָמֵנוּ

הוא ימָלֵךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם
וְעַד. הַרְחָמֵנוּ הוּא יתְכַבֵּר
בְּשֵׁמִים וּבְאָרְץ. הַרְחָמֵנוּ
הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים, וַיִּתְפָּאֵר בָּנוּ לְעַד וּלְנֶצַח
נִצְחִים, וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ לְעַד וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. הַרְחָמֵנוּ הוּא
יִפְרֹנֶםנוּ בְּכָבוֹד. הַרְחָמֵנוּ הוּא יִשְׁבֵּר עָלֵנוּ מַעַל צוּאֲרֵנוּ
וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמָמִיּוֹת לְאֶרְצֵנוּ. הַרְחָמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח לָנוּ
בְּרַכָּה מְרֻבָּה בְּבֵית הַזֶּה וְעַל שְׁלָחַן זֶה שֶׁאֵכְלֵנוּ עָלָיו.
הַרְחָמֵנוּ הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַנּוֹבֵא זְכוּר לְמוֹב
וַיִּבְשֶׁר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְשׂוֹעֵזוֹת וְנַחֲמוֹת. הַרְחָמֵנוּ הוּא
יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בְּעַל הַבֵּית הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרֶתִי)
בְּעַלֹּת הַבֵּית הַזֶּה, אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זֶרְעָם וְאֶת כָּל
אֲשֶׁר לָהֶם, (וְאֵם סְמוּךְ עַל שְׁלֹחַן עֲצָמוּ יֹאמַר: אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת
זֶרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ
שְׁנֵת בְּרֻכּוֹ אֲבוֹתֵינוּ אֲבִרְהָם וַיְצַחֵק וַיַּעֲקֹב, בְּפֶלַ, בְּפֶלַ, בְּפֶלַ,
כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כְּלָנוּ יַחַד בְּבִרְכָּה שְׁלֵמָה, וְנֹאמַר אָמֵן.

אורח מוסיף:

יְהִי רָצוֹן שְׁלֹא יָבוֹשׁ בְּעַל הַבֵּית בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יִכְלֹם לְעוֹלָם
הַבָּא. וַיִּצְלַח מְאֹד בְּכָל נִכְסָיו. וַיְהִיו נִכְסָיו וְנִכְסֵינוּ מוֹצְלִיחִים
וְקָרוֹבִים לְעִיר. וְאֵל יִשְׁלוּט שְׁטֵן לֹא בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וְלֹא
בְּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ. וְאֵל יִזְדַּקֵּק לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵינוּ שׁוֹם דָּבָר
הַרְהוֹר חֲטָא וְעִבְרִיה וְעוֹן מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם:

בְּמִרוֹם

יִלְמְדוּ עָלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוֹת
שֶׁתִּהְיֶה לְמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם, וְנִשְׂא
בְּרַכָּה מֵאֵת יי, וַיְצַדֵּק מֵאֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל, וְנִמְצָא חֵן וְשִׂכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

בשבת: הַרְחֵמֶן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׂכָלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים.

בראש חודש: הַרְחֵמֶן הוּא יַחְדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְמוֹבָה וְלִבְרָכָה.

ביום טוב: הַרְחֵמֶן הוּא יִנְחִילֵנוּ יוֹם שְׂכָלוֹ טוֹב.

בראש השנה: הַרְחֵמֶן הוּא יַחְדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְמוֹבָה וְלִבְרָכָה.

בסוכות: הַרְחֵמֶן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֵכֶת דָּוִד הַנוֹפֶלֶת.

הוא יִנְפְּנוּ לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ
וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מְגִדִּיל
(בשבת וביו"ט: מְגִדִּיל) יִשׁוּעוֹת

הַרְחֵמֶן

מִלְכּוֹ וַעֲשֵׂה חֶסֶד לְמַשִּׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם. עֲשֵׂה
שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאָמְרוּ אָמֵן:

יִרְאֵנוּ : אֶת יְיָ קְדוֹשֵׁנוּ כִּי אֵין מַחְסוֹר לְיִרְאָיו:
כַּפִּירִים רָשָׁו וְרָעִבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְיָ לֹא
יַחְסְרוּ כָּל טוֹב: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי

לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ: פִּתַּח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ
הַגָּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בּוֹ וְהָיָה יְיָ מִבְּטָחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַם
זָקֵנְתִי וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נִעְזֵב וְזֶרְעוֹ מִבִּקֵּשׁ לָחֵם: יְיָ עֲזֹ
לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

דרך ישרה

על ענייני גדלות בשנים

ודינו של הנעשה בר מצוה בתאריכים:
ל' בחשון, ל' בשבט, ל' באדר א'

תוכן העניינים:

שיעורי גיל – סיבה או סימן

אם הגדלות תלויה ב"יום הלידה"

אם הגדלות תלויה בסיום י"ג שנים או בתחילת השנה הי"ד

סוגיית הגמרא בערכין

נולד בתאריך שבשנת גדלותו אינו קיים, ונפק"מ למעשה

קמן המגיע למצוות יום קודם תאריך לידתו

דעת המג"א בנו"ד בל' בחשון ומגיע למצוות בשנה שחשון חסר

הנולדים בל' בשבט ובל' אדר א'

אם יש תאריך 'ראש חודש' והנפק"מ לענין ל' שבט ול' אדר א'

אם הב"ח והמג"א חולקים

אם יש תאריך "א' דראש חודש"

הקדמה

- דנו הפוסקים אימתי מגיעים למצוות הנולדים בתאריכים אלו:
1. הנולד בל' בחשון, ובשנה בה הגיע למצוות חשון חסר, אם נעשה בר מצוה בכ"ט בחשון או שנעשה בר מצוה בא' בכסלו.
 2. הנולד בא' בכסלו, ובשנה בה הגיע למצוות חשון מלא, אם נעשה בר מצוה בא' בכסלו או בכ"ט בחשון.
 3. הנולד בל' בשבט בשנה פשוטה, והגיע למצוות בשנה מעוברת, אם נעשה בר מצוה בל' בשבט או בל' באדר א'.
 4. הנולד בל' באדר א' בשנה מעוברת, והגיע למצוות בשנה פשוטה, אם נעשה בר מצוה בל' בשבט [או בכ"ט באדר] או בא' בניסן.

הנידונים הנ"ל שייכים גם לגבי קביעת יארצייט.

ולגבי מעשה ראה מה שהביא בזה אאמו"ר שליט"א בספריו 'חנוכה' (פרקים כב וכג) ו'פורים וחודש אדר' (פרק ב סעיפים לב ולד), וביתר אריכות ב'שנה מעוברת' (פרק ב סעיפים כו כח ובהערות).

שיעורי גיל – סיבה או סימן

דיני תורה רבים תלויים במנין שנים, כמו בן י"ג למצוות וכבש בן שנה לקרבנות ועוד. ואמנם ודאי ששיעורי שנים אלו הם מפני הגדלות הגופנית שנעשית בשנים אלו, אך אחר שקבעה תורה את השיעורים, שוב אין הגדלות הגופנית מעלה ומורידה, והכל תלוי בשיעור בלבד.

וראיה לדבר היא הדין שנתבאר בגמרא (ערכין לא:): שכבש שנולד בט"ו אדר א', והשנה הבאה היא שנה פשוטה, נעשה בן שנה בט"ו אדר, ואילו כבש אחר שנולד אחריו בא' אדר ב', נעשה בן שנה שבועיים לפניו, בא' אדר. הרי שהגדלות הגופנית אינה קובעת דבר, ועל כן הכבש ה'זקן' הוא יותר צעיר מהכבש שנולד אחריו.

ועוד יש לכך ראייה נפלאה, מהדין המבואר בגמרא (זבחים כה: בכורות לט:): שעל הכבש להיות בן שנה עד הזריקה, שאם נעשה בן שנה בין השחיטה לזריקה, נפסל. והרי ודאי שאין הכבש מוסיף וגדל אחר שנשחט ומת, ומוכח שדין בן שנה הוא שיעור בפני עצמו, גם אם אין שייכת בו גדלות גופנית כלל.

ולפי זה אפילו יולד או יברא מן השמים איל בן שנתיים, לא יהיה לו דין איל אלא דין כבש.

אם הגדלות תלויה ב"יום הלידה"

יש לברר במה שקטן מגיע למצוות בהיותו בן י"ג, אם יש יום שהוא 'תאריך לידתו' ובתחילת היום הזה נעשה גדול, או שגדלותו תלויה רק בכך שנסתיימו אצלו שלש עשרה שנים ובאה השנה ה"ד, אך אין חשיבות ל'יום הלידה'. ובקטעים הבאים יבוארו כמה וכמה נפק"מ מספק זה.

[ונידון זה הוא גם לגבי בן שנה לכבש וכדומה].

ובפשטות אין 'יום הלידה' כלל, וגדלותו נקבעת רק בכך שחלפו י"ג שנים ובאה השנה הי"ד. וכל הנידונים בפוסקים אימתי מגיע למצוות הנולד בל' חשון והנולד באדר א' ושאר ספיקות כיו"ב, הכל הוא לקבוע אימתי מתחלפות שנותיו, אך אין 'יום' שהוא 'יום הלידה'.

ואמנם מצינו בפוסקים שדנו באותם ספיקות לגבי תאריך יארצייט, אימתי לקובעו כשמת המת בל' חשון או באדר א' וכיו"ב, ושם ודאי שהשאלה היא אימתי הוא 'יום הפטירה'. ונראה שמפני כן יש חילוקים רבים בין קביעת יום הבר מצוה [שאינו תלוי ב'יום הלידה' אלא בסיום שנות גדלותו] לקביעת יום היארצייט [התלוי ב'יום הפטירה], ואכ"מ.

אמנם ראה להלן, שמוכח שאכן יש יום שהוא 'יום הלידה' ובו תלויה הגדלות.

אם הגדלות תלויה בסיום י"ג שנים או בתחילת השנה הי"ד

בפשטות נקבעת הגדלות בכך שנשלמו י"ג שנים ובאה השנה הי"ד [ראה בקטע הקודם]. ומעתה יש להסתפק מה פועל את הגדלות, אם שהתחילה שנת הי"ד, או שהסתיימה שנת הי"ג. ונפק"מ אם נסתיימה שנת הי"ג אך לא התחילה שנת הי"ד, וכמו שיבואר.

והנה קיימא לן בשני אדרים: 1. שאדר ב' הוא האדר הרגיל ואדר א' הוא הנוסף. 2. אף אדר א' הוא אדר, וכעין 'אדר-זוטא'. ולכן מי שנולד באדר שנה פשוטה ומגיע למצוות בשנה מעוברת, נעשה בר מצוה באדר ב', שהוא במקום אדר הרגיל, ומי שנולד באדר א' ומגיע למצוות בשנה פשוטה, נעשה בר מצוה באדר הרגיל, לפי שסוף סוף נולד באדר, כי אף אדר א' אדר הוא.

ועדיין קשה, בשלמא מי שנולד בשנה פשוטה בב' באדר או בג' באדר וכן הלאה, מובן שבשנה מעוברת יהיה בר מצוה בב' באדר"ב או בג' באדר"ב וכן הלאה. אבל מי שנולד בא' באדר בשנה פשוטה, ונעשה בר מצוה בשנה מעוברת, מדוע ימתין עד אדר ב', הלא משנסתיים שבט כבר מלאה שנת הי"ג שלו.

ולכאורה מוכח מזה שלא סיום הי"ג שנים גורם את הגדלות, אלא תחילת השנה הי"ד, ושנה זו מתחילה רק בא' באדר ב'.

ברם אם נאמר שיש מושג 'תאריך הלידה' שבתחילת יום התאריך הוא נעשה גדול [וכמו שנוכיח להלן], לא קשה כלום, שיום הולדתו הוא רק בא' באדר ב' ורק בתחילת היום הוא נעשה גדול. וכל שאלתנו היא רק אם נאמר כמו הפשטות שאין 'יום הולדת' ורק מלאת י"ג שנה קובע, שאז יש להסתפק אם קובע מלאת י"ג שנה או שקובע תחילת השנה הי"ד. ולהלן נבאר שאכן יש 'יום הולדת'.

פוגיית הגמרא בערכין

נראה שבגמרא בערכין מוכח שגילאים נקבעים לפי 'תאריך' דווקא, ולא בכך שחלפו השנים והגיעה השנה הבאה [והיינו שלא כמשנ"ת לעיל].

במשנה בערכין (לא). נאמר, **כשהוא אומר 'תמימה' להביא את חודש העיבור**. היינו שחודש העיבור הוא בכלל שנה לענין בתי ערי חומה. כלומר, שאם נכנס בשנה גם חודש עיבור, אין מונים י"ב חודשים בלבד, היינו למשל שאם מכר את הבית באייר תגמר שנתו בניסן, אלא השנה היא מיום ליום, היינו מאייר לאייר, אף שעל ידי כך יש בשנה זו י"ג חודשים.

ובגמרא שם (ע"ב) נאמר, **אמר רבי אבא בר ממל, נולדו לו שני טלאים, אחד בחמשה עשר של אדר הראשון ואחד באחד באדר השני, זה שנולד באדר השני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, זה שנולד לו בחמשה עשר באדר הראשון לא**

עלתה לו שנה עד חמשה עשר באדר של שנה הבאה. [ונאמר שם כן גם לגבי בתי ערי חומה].

מה שאמר רבי אבא בר ממל שהנולד באדר ב' נעשה בן שנה באדר סתם, אין בו שום חידוש, כמובן. וחידושו הוא רק לגבי הטלה האחר, שנולד באדר א', וחידוש שנעשה בן שנה באדר סתם.

ואכן קשה, שראוי היה שיהיה גדול בתחילת אדר, שהרי באדר ב' בשנה שנולד, שהוא האדר העיקרי, כבר היה בעולם ונמצא שחודש זה שייך לשנתו השניה. וזו קושיית רבינא: **מתקיף לה רבינא, ולימא ליה אנא קדים אכיל ירוקא מקמא דידך** [-שיאמר לו הראשון לשני אנכי אכלתי עשב לפניך]. ביאור שאלתו, שכיון שהכבש הראשון היה בעולם באדר ב', מדוע הוא נעשה בן שנה רק בט"ו באדר הרגיל. והשיבו, **משום דאמר ליה את נחיתת לעיבורא אנא לא נחיתנא לעיבורא**. כלומר, שכיון שנולד בחודש העיבור, גזירת הכתוב הוא שיחשב כמי שנולד באדר, היינו שתאריכו הוא אדר, ואין נעשה בן שנה עד שיגיע אדר, שאז בא התאריך.

נראה שכוונת הגמרא שלא השלמת השנה קובעת [שהרי השלים את שנתו קודם אדר סתם, כי בחודש זה כבר היה בעולם], אלא תאריך הלידה קובע, והתאריך הוא באדר.

[חידוש זה של ר' אבא בר ממל, הוא חידוש נוסף מלבד החידוש שבמשנה הנ"ל, וגם טעמו אחר וכמבואר, וגם הרמב"ם הביאם בשני הלכות, ועל כן לא הבנתי מה שתמה עליו בשיעורי הגרמ"ד].

נולד בתאריך שבשנת גדלותו אינו קיים, ונפק"מ למעשה

כיון שהגדלות תלויה בתאריך הלידה דווקא [וכמשנ"ת], היה אפשר לשאול, שאם יארע שבשנה מסוימת יחסר איזה תאריך, האם באותה שנה מי שנולד בתאריך זה לא יגיע למצוות וישאר קטן?

ו[כגון שנאמר שמי שנולד בל' בחשון, ובשנת ה"ג חשון חסר, יגיע למצוות רק בשנה הבאה שיש בה ל' בחשון]. אמנם פשוט שאין זה כך, שאמנם אם ישנו תאריך, קובע התאריך, אך אם אין תאריך, נקבעות השנים על פי עניינים אחרים.

וכן נראה, שאם בית דין לא יקדשו את החודש ויתבטלו התאריכים מן העולם [ראה ריטב"א בחולין (קא:)], שאפשר שבאופן זה תקבע הגדלות על פי שנת חמה [כמו שדעת רבי שכן מונים שנה לגבי בתי ערי חומה (ערכין לא. -):].

ויסוד הדברים שמנין שנות האדם הוא ענין של סברא, אלא שנגדר בגדרי התורה על פי תאריכים. אבל באופן שאין תאריך יש לחפש אופן אחר להגדיר על פיו את זמן התחלפות מנין השנים. ודברים אלו הם מבוא לכמה סברות שיתבארו להלן.

דהנה יש לדון במי שנולד בל' בחשון, ובשנת גדלותו חשון חסר, אימתי יהיה בר מצוה. ונראה שבאופן זה גדלותו תקבע לפי השלמת השנים, ונשלמו שנותיו בא' בכסלו. שרק כאשר יש תאריך, קובע התאריך, ואילו כאשר אין תאריך השלמת השנים קובעת.

ומה שנעשה בר מצוה בא' בכסלו, אין זה מפני שיום זה הוא תאריך לידתו, אלא מפני שביום זה כבר היה בעולם והוא משנת ה"ד.

ונפק"מ למעשה, לראשונים הסוברים שהגדלות היא מעת לעת [היינו שנעשה בר מצוה באותה שעה שנולד], שאף אם נולד בל' בחשון בצהרי היום, יהיה בר מצוה בא' בכסלו בכניסת היום. שאם היינו מחליטים שיום א' בכסלו הוא 'תאריך לידתו' [כגון לסוברים שתאריכו הוא שנולד ב'ראש חודש' וא' בכסלו הוא ראש חודש], אזי יהיה בר מצוה בצהרי א' בכסלו, אבל מפני שאנו אומרים שנעשה אז בר מצוה מפני שביום זה כבר היה בעולם והוא משנת ה"ד, יהיה בר מצוה בכניסת היום שכבר היה בה בעולם.

ועוד נפק"מ למעשה, בנוולד בל' אדר א', ושנת גדלותו היא שנה פשוטה שיש בה רק אדר אחד ואין בו יום ל' כלל.

והנה, אם אנו באים לחפש אימתי הוא 'תאריך לידתו', הרי שכאמור לעיל אין לו בשנה זו תאריך ללכת אחריו, כיון שאין בשנה זו ל' אדר, ועל כן קובעים את גדלותו לפי הזמן שבו נשלמה שנת י"ג והחלה שנת י"ד. ואימתי הוא זמן זה? הלא בא' אדר, כיון שבא' אד"ב שהוא אדר העיקרי כבר היה בעולם [נכקושיית רבינא בערכין הנ"ל, ותירוץ הגמרא אינו אלא כשיש לו תאריך, וכאן אין לו תאריך].

אמנם יש אומרים שהנולד בל' אדר א' תאריך לידתו הוא 'ראש חודש', ויתבאר להלן. וראה להלן בסמוך את דעת המגן אברהם בנוולד בל' בחשון, ובהמשך מה יש לומר בדעתו בנוולד בל' אדר א'.

קטן המגיע למצוות יום קודם תאריך לידתו

יש להסתפק אם קטן נעשה בר מצוה בעת וברגע שנסתיימו לו י"ג שנים ובאה השנה הי"ד, ואין משמעות ל'יום ההולדת' כלל, או שהוא נעשה בר מצוה דווקא בעת שבא 'תאריך לידתו'. וכבר דנתי בזה לעיל.

ובמגן אברהם (סי' נה סק"י) מוכח שהגדלות תלויה בתאריך הלידה. שדן אודות מי שנולד בל' בחשון, ונעשה גדול בשנה בה חשון חסר ואין בו יום ל', וכתב מתחילה שכיון שיום ל' שייך לחשון, על כן לכאורה הוא נעשה בר מצוה בכ"ט בחשון. [וראה בבירור הלכה שם שהביא כמה הסוברים כן למעשה, ולגבי יארצייט מפורש כך בפוסקים (נו"כ השו"ע סי' תקסח ס"ז)].

וצד זה הוא תימה גדולה, שמהיכ"ת לומר שמפני שהיום שנולד חסר ואיננו, על כן נקדים את גדלותו ליום שלפני כן. ונראה שצד זה נוסד על שני יסודות:

1. שיש יום שהוא 'יום ההולדת', ולא כמו שנקטנו בפשטות.
2. שתאריכי השנה מורכבים מ'חודשים' הנחלקים ל'ימים'.
ביאור הדברים, שהמגן אברהם נוקט שכיון שנולד בחשון, על כרחך שעליו להיעשות גדול בחשון, כי התאריך מורכב מחודשים [שבתוכם יש חלוקה לימים]. אמנם עדיין אין די בזה, שהיה אפשר לומר שיהיה גדול בסוף חשון, היינו בסיום יום כט ותחילת חודש כסלו. אולם נוקט המגן אברהם עוד, שיש יום שנקבע ל'יום הלידה' ובתחילתו הוא נעשה גדול, וכיון שהלה נולד בחשון על כרחך שיום זה הוא בחודש חשון, וכיון שאין את היום המדויק שבו נולד [ל' בחשון] על כן יהיה זה היום האחרון בחודש, יום כ"ט, שהוא 'יום ההולדת' ובתחילתו הוא נעשה גדול.

דעת המג"א בנו"ד בל' בחשון ומגיע למצוות בשנה שחשון חסר

זה לשון המגן אברהם (סי' נה סק"י):

ומי שנולד ביום א' דראש חודש כסלו, וכשנעשה בר מצוה חשון חסר וראש חודש כסלו אינו אלא יום אחד, צ"ע אם נעשה בר מצוה כ"ט לחשון, דהא משמע בנדרים דף ס' דבאמת יום ראשון של ראש חודש הוא יום ל' לחודש העבר, אלא שבלשון בני אדם קוראין אותו ראש חודש, וכן באבן העזר (סי' קכו ס"ו) יש דעות שונות. ומכל מקום נראה לי דלא נעשה בר מצוה עד ראש חודש, דהא עדיין לא מלאה לו שנה עד שיעברו כ"ט יום מחשון, דבעינן י"ג שנים שלימים. כן נראה לי. ועיין מ"ש סי' תקסח ס"ז.

נראה שכוונתו היא, שאמנם על פי תאריך לידתו הוא צריך להיות בר מצוה בכ"ט בחשון [וכפי שביארנו בקטע הקודם], אבל עדיין חסר כאן י"ג שנה שלמות. והיינו שכדי שיהיה בר מצוה, צריך שיושלמו שני עניינים:

1. שיגיע תאריך לידתו, וזהו כ"ט בחשון.

2. שימלאו י"ג שנים.

כלומר, שאין המגן אברהם חוזר בו ממה שנקט תחילה שיום הולדתו הוא בכ"ט בחשון, אלא שאומר שחסר תנאי נוסף, השלמת השנים, ועל כן לא יהיה גדול עד לאחר מכן.

וראיה לדבר שהמגן אברהם מציין לסי' תקסח ס"ז, ושם (בסוף סק"כ) הוא כותב שלענין יארצייט קובעים את יום הפטירה בכ"ט בחשון, הרי שלענין קביעת התאריך עצם הסברא נכונה שיש לקובעו בכ"ט בחשון, אלא שלגבי גדלות צריך גם השלמת י"ג שנים. [אבל יתכן שאין זה כך, אלא שהוא חוזר בו ואומר שלגבי גדלות הכל תלוי רק בהשלמת י"ג שנים, ואינו תלוי בתאריך כלל].

ולפי זה יש לדון בנולד בל' אדר א' ומגיע למצוות בשנה פשוטה, שבשנה זו תאריך לידתו הוא 'כ"ט באדר', אמנם השלמת י"ג שנים היא כבר בסוף שבט [כי באדר ב' שהוא אדר העיקרי כבר היה בעולם והוא שייך לשנת י"ד שלו, וכקושיית רבינא בערכין]. באופן זה באה השלמת השנים לפני תאריך הלידה, ההיפך מבציוור של המגן אברהם. ולפי מה שביארנו בדבריו שצריך את שני התנאים, גם שיגיע תאריך הלידה, וגם שיושלמו י"ג שנים, אזי יהיה בר מצוה בכ"ט באדר.

ויש שנקטו שיהיה בר מצוה בא' ניסן, וצ"ע מאי טעמא. [ולפי מה שהסתפקנו בסוגריים הקודמות, שמא המגן אברהם חוזר בו, יל"ע בזה].

הנולדים בל' בשבט ובל' אדר א'

כתב הבנין ציון (סי' קנא) שמי שנולד בל' בשבט בשנה פשוטה, והגיע למצוות בשנה מעוברת, נעשה בר מצוה בל' באדר א', שהוא א' דראש חודש אד"ב. וכן מי שנולד בל' באדר א' בשנה מעוברת,

והגיע למצוות בשנה פשוטה, נעשה בר מצוה בל' בשבט, שהוא א' דראש חודש אדר.

וטעם הדבר ששני אלו, הנולד בל' בשבט בשנה פשוטה והנולד בל' באדר א' בשנה מעוברת, נולדו ב"א' דראש חודש אדר" [שמיד למחרת יום הולדתם בא אדר העיקרי], ועל כן נעשים בר מצוה בא' דראש חודש אדר, שבפשוטה הוא ל' בשבט ובמעוברת הוא ל' באדר א'.

והביא הבנין ציון ראייה לדבריו מלשון השלחן ערוך (סי' נה ס"י): 'אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת, ונער אחר נולד באדר שני באחד בו, ושנת י"ג אינה מעוברת, אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג להיות בן י"ג שנה, ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בן י"ג שנה, כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג'. ומקשה הבנין ציון למה נקט השלחן ערוך שהראשון נולד בכ"ט באדר"א שבכך הוא מרוחק ביומיים מיום הולדת השני בא' באדר ב', ולא נקט שהראשון נולד בל' באדר א', שהוא חידוש גדול יותר, שאף שנולד רק יום אחד לפני חבירו, בכל זאת הוא נעשה גדול רק חודש שלם אחריו.

ויש להוסיף על דבריו, שבציור שנולד הראשון בל' באדר א', יש רבותא לעומת הציור של השלחן ערוך שנולד בכ"ט באדר א', לא רק במה שנתבאר, אלא גם בהפרש הימים שביניהם לענין הגדלות. שבציור שבשלחן ערוך יש ביניהם 28 יום [מא' אדר עד כ"ט אדר], אבל בציור הנ"ל שנולד הראשון בל' באדר א', יש ביניהם 29 יום, שהלא יהיה בר מצוה רק בא' בניסן [כי באדר סתם אין ל' בחודש]. וודאי היה עדיף לנקוט ציור זה. [ברם ראה לעיל שכתבתי שלפי המגן אברהם יהיה בר מצוה בכ"ט באדר].

ומכאן הוכיח הבנין ציון, שאם היה נולד בל' באדר א', יום ההולדת שלו הוא 'ראש חודש אדר', ולכן בשנה פשוטה הוא יהיה בר מצוה בא' באדר, בדיוק ביום שיהיה חבירו בר מצוה, ולא יהיה שום הפרש ביניהם, ולכן לא נקט השלחן ערוך דוגמא זו.

ומכאן למד גם לנולד בל' בשבט בשנה פשוטה, שגם הוא יום הולדתו הוא 'ראש חודש אדר', ועל כן אם הגיע למצוות בשנה מעוברת, נעשה בר מצוה בא' באדר ב', שזהו האדר העיקרי.

אמנם ראיתי דוחים דיוק זה שדייק בשלחן ערוך:

א. יתכן שהשלחן ערוך לא נקט שהראשון נולד בל' אדר א', כי העדיף לומר רבותא אחרת, שאף שנולד לפניו לא יום אלא יומיים שלמים, בכל זאת הוא נעשה גדול 28 יום אחריו.

ויש להוסיף, שאכן בגמרא [לענין כבש בן שנה וכן לענין שנה של בתי ערי חומה] הציור הוא שהראשון נולד [או נכנס לבית] בט"ו באדר א'. ויש לשאול למה נקטו יום זה דווקא. אמנם הביאור הוא שבאופן זה יש לדעת הגמרא את הרבותא הגדולה ביותר, שאף שנולד 15 יום לפניו, נעשה בן שנה 15 יום אחריו. ובשאר ציורים מתמעט הפרש הימים שבלידה או הפרש הימים שבשנה הבאה, שאם נצייר שנולד הראשון בכ"ט או בל' באדר א', אזי אף שנעשה בן שנה חודש שלם אחריו, אבל הלא נולד רק יום או יומיים לפניו, וכל כיוצא בזה.

ב. לרבירי, היה לשלחן ערוך לכתוב חידוש גדול יותר, שנולד הראשון בכ"ט באדר א' והשני נולד למחרת בל' באדר א'. שהראשון נעשה בר מצוה בכ"ט באדר, והשני נעשה בר מצוה בל' בשבט. [ויש להוסיף שזהו חידוש גדול יותר מהציור של השלחן ערוך, שכאן נולדו שניהם באותו חודש עצמו, ואף על פי כן מגיעים למצוות בזמנים שונים בהפרש של חודש]. אלא מהא ליכא למשמע מינה.

אם יש תאריך 'ראש חודש' והנפק"מ לענין ל' שבט ול' אדר א'

כתב הבנין ציון (סי' קנא) שמי שנולד בל' בשבט בשנה פשוטה, והגיע למצוות בשנה מעוברת, נעשה בר מצוה בל' באדר א', שהוא

א' דראש חודש אדר ב'. וכן מי שנולד בל' באדר א' בשנה מעוברת, והגיע למצוות בשנה פשוטה, נעשה בר מצוה בל' בשבט, שהוא א' דראש חודש אדר.

וטעם הדבר שתאריך לידתם של אלו הוא 'ראש חודש אדר', ועל פי זה יש לקבוע את יום גדלותם.

ולמעשה אין מורים כמותו לגבי ל' בשבט. ויש שכתבו שראוי להחמיר וכו', אך אין זה עיקר הדין.

ולכאורה סברתו כבר מפורשת בב"ח ונפסקה להלכה.

שהמשנה ברורה (סי' נה ס"ק מה) כתב וזה לשונו: **ומי שנולד בראש חודש כסלו, ולא היה רק יום אחד ראש חודש** [היינו שהיה חשון חסר ונולד בא' בכסלו], **ובשנת י"ג היו שני ימים ראש חודש** [היינו שהיה חשון מלא], **נעשה בר מצוה ביום ראשון דראש חודש** [היינו בל' בחשון].

מקור דין זה מהב"ח בתשובה (סי' קמה), שכתב כן במפורש, והעתיקוהו רעק"א ושאר פוסקים. והוא חידוש גדול ועצום, להקדים את יום לידתו מפני ששם ראש חודש עליו. [ופלא הוא, שהמעין בתשובת הב"ח יראה שלא בא לבארו דבר זה כלל ואף לא בא לחדש זאת, ורק מכלל הנידון שם נלמד שכך היא דעתו, וקשה שאם לכך כוונתו האם לא היה לו לפרש הדבר היטב, וצ"ע]. ועל כל פנים, מפורש כאן כסברת הבנין ציון שהנולד בראש חודש תאריכו הוא 'ראש חודש'.

וקשה, אם כן, מדוע לא הסכימו הפוסקים לחידושו של הבנין ציון.

ונראה בזה, דהנה קשה, שאף אם באשר לל' בחודש אפשר לומר שיום זה נקרא 'ראש חודש' וכסברת הבנין ציון, ומפני שאינו מצוי בכל חודש או מסברא אחרת, אבל באשר ליום א' בחודש, צ"ע, מדוע גרע משאר ימי החודש, שכמו שהנולד בב' בחודש נעשה בר מצוה בב' בחודש, כמו כן הנולד בא' בחודש ייעשה בר מצוה בא' בחודש, ומדוע תאריך לידתו אינו א' אלא ראש חודש.

והפשוט בזה, שליום זה יש שני תאריכים: 1. א' בחודש. 2. ראש חודש. והתאריך של ראש חודש עדיף מהתאריך של א' בחודש. ומעתה נראה עוד, שאין צריך לומר שתאריך זה עדיף על תאריך זה, אלא נאמר ששני התאריכים שוים הם, ומגיע למצוות בתאריך הראשון שבהם. משל למה הדבר דומה, לו יצוייר שאדם נולד בג' בחודש, ויש שני ימים שהם ג' בחודש, שפשוט שהוא מגיע למצוות בראשון שבהם.

ולפי זה, אף שפוסקים כהב"ח, שהנולד בא' בכסלו [נכשאין ל' בחשוון], מגיע למצוות בל' בחשוון, הרי זה משום שהתאריך 'ראש חודש כסלו' בא קודם התאריך בחודש שהוא א' בכסלו, אבל אין ללמוד מזה לאופן של הבנין ציון, שבו התאריך בחודש [שהוא ל' בשבט] מגיע קודם ראש חודש.

ומכל מקום במה שכתב שהנולד בל' באדר א' יהיה בר מצוה בשנה פשוטה בל' בשבט, בזה אכן מוכח בב"ח כמותו, שהרי כאן קדם 'ראש חודש אדר' לתאריך בחודש.

ומצאתי בספר 'תורת רבינו שמואל סלאנט' (ח"א עמ' קי) שרבי שמואל סלאנט והמהרי"ל דיסקין חלקו על הבנין ציון, ואמר הגר"ש סלאנט את טעמו, ש'כשנולד באדר"ח אדר, הרי תיכף כשבא ל' שבט בשנת י"ג הרי נמלאו לו י"ג שנה ונעשה גדול, ומה איכפת לי אם החודש שאחר שבט הוא אדר או אינו אדר, יהיה מה שיהיה הוא ל' שבט, ולכך שפיר נעשה בר מצוה בא' דראש חודש אדר ראשון. ונראה שביאור דבריו הוא כמו שכתבתי.

אם הב"ח והמג"א חולקים

כתב המגן אברהם (סי' נה סק"י) שהנולד בל' בחשוון, ונעשה בר מצוה בשנה שחשוון חסר, לכאורה היה צריך להיות שיהיה בר מצוה

בכ"ט בחשון, שהרי ל' שייך לחודש שעבר, אולם נראה שלא יהיה בר מצוה עד א' כסלו שאז מלאו י"ג שנים וכו'.

ונהנה חידש הב"ח שהנולד בא' בכסלו בשנה שחשון חסר, ונעשה בר מצוה בשנה שחשון מלא, מגיע למצוות בל' בחשון שהוא ראש חודש כסלו.

וכתב האליה רבה, שלכאורה המבואר במגן אברהם של' בחודש שייך לחודש שעבר, אינו כדברי הב"ח. כלומר, שאם היה המגן אברהם סובר כדעת הב"ח של' בחודש הוא ראש חודש, לא היה דן לומר שהנולד בל' בחשון יהיה בר מצוה בכ"ט בו כי ל' שייך לחודש שעבר, שהרי נולד בראש חודש כסלו שהוא בשנה זו בא' בכסלו. וסיים 'ויש לחלק', ולא ביאר כוונתו.

ואפשר שכוונתו לחלק, שאף המגן אברהם מודה שהנולד בל' בחשון נחשב שנולד בראש חודש כסלו, אמנם מלבד זאת יש ליום זה תאריך נוסף, והוא ל' בחשון ששייך לחודש חשון, וכיון שיש ליום זה שני תאריכים, על כן הבא ראשונה הוא הקובע [וכאמור בקטע הקודם], ולכן דן המגן אברהם שיהיה בר מצוה בכ"ט בחשון שבא קודם ראש חודש כסלו בא' בכסלו. [ועדיין קשה שלשון המגן אברהם הוא של' בחודש אינו ראש חודש אלא בלשון בני אדם וכו', וצ"ע].

ואם דברינו נכונים שהמגן אברהם מסכים לב"ח, נמצא שהנולד בל' חשון, יש לו שלשה תאריכים: 1. כ"ט בחשון, שזהו היום בחודש. 2. א' בכסלו, שזהו ראש חודש כסלו. 3. בא' בכסלו נשלמים לו י"ג שנים [כמו שביארנו לעיל בדברי המגן אברהם]. ונפק"מ בין תאריך 2 לתאריך 3, הוא לפי הסוברים שנעשה בר מצוה מעת לעת ממש כפי השעה ביום שנולד, שאם נאמר שנעשה בר מצוה בא' בכסלו מצד שזהו תאריך ראש חודש, אזי אם נולד בצהרי היום יהיה בר מצוה בצהרי היום, אבל אם נאמר שנעשה בר מצוה בא' בכסלו כי ביום זה מלאו שנותיו והיום שייך לשנה ה"ד, אזי יהיה בר מצוה בתחילת היום, וכמו שכתבתי לעיל.

אם יש תאריך "א' דראש חודש"

דעת הב"ח שהנולד בא' בכסלו, ומגיע למצוות בשנה שחשון מלא, נעשה בר מצוה בל' בחשון שאף הוא ראש חודש כסלו. ויש לשאול, שכיון שנולד בראש חודש כסלו, ובשנה זו יש שני ימי ראש חודש, ל' בחשון וא' בכסלו, מאי חזית שיהיה בר מצוה דווקא בל' בחשון ולא בא' בכסלו.

והיה נראה להוכיח מזה כדברינו לעיל, שכל מקום שיש שני תאריכים לגדלות, הקובע הוא הראשון מביניהם.

אמנם עדיין קשה, שהנה ודאי שאין דעת הב"ח שכל הנולד בא' בחודש נעשה בר מצוה בל' בחודש שלפניו [אם יש ל' לפניו], כגון שהנולד בא' באייר יעשה בר מצוה בל' בסיון. ורק באופן זה שנולד בא' בכסלו שאין ל' לפניו, אזי אם הוא מגיע למצוות בשנה שיש בה ל' בחשון, נעשה בר מצוה בל' בחשון.

וטעם החילוק הוא, לכאורה, שאם נולד בא' בחודש שבא אחרי ל', הרי יש כאן כעין הפקעה שאין יום ל' תאריך לידתו, וצ"ע.

והעירוני לומר בנוסח אחר, שלדעת הב"ח יש שני תאריכים בראש חודש, "א' דראש חודש" ו"ב' דראש חודש", ועל כן הנולד בראש חודש שיש לפניו ל', הרי נולד ב"ב' דראש חודש", ואין לקבוע את תאריך גדלותו בל' בחודש שלפניו שהוא "א' דראש חודש", ורק הנולד בא' בחודש שאין לפניו ל', אז נקרא שנולד ב"א' דראש חודש" ואז אם בשנת הגיעו למצוות יש ל' לפניו, יהיה בר מצוה בל' בחודש שהוא "א' דראש חודש".

[וממילא אין מכאן הוכחה לדברינו לעיל שכשיש שני ימים שונים מגיע למצוות בראשון מביניהם].